

Kiss Marietta

Globalizáció és jóléti állam: azonos kihívás – eltérő válaszok

A szakirodalom nagy része által elfogadott tény, hogy a globalizáció hatással van a jóléti államra. A kormányok kettős szorítással szembesülnek, megnöttek ugyanis a kiadások iránti igények, ugyanakkor a bevételi források lecsökkentek. A globalizáció által kiváltott azonos kihívásra a jóléti államok eltérő válaszokat adtak. A tanulmány célja elsősorban két lehetséges irány leíró jellegű bemutatása Svédország és Franciaország példáján keresztül. Míg a svéd jóléti rendszeren radikális átalakításokat hajtottak végre, amelyek javították az ország teljesítményét, addig Franciaországban nem következett be alapvető változás, csupán kisebb reformokat vezettek be.

*Kulcsszavak: globalizáció, jóléti állam, makroökonómiai politika, adózás, munkanélküliség.
Journal of Economic Literature (JEL) kódok: E62, H50, H60, I38, P52*

Bevezetés

A globalizáció – noha viszonylag új keletű fogalomként csak napjainkban vált divattá – valójában a régmúltba nyúlik vissza, és ma inkább e folyamat felgyorsulásáról és új feltételeiről, illetve összefüggéseiről és új mozgatóerőiről beszélhetünk, mintsem keletkezéséről vagy megindulásáról (Szentés 2002:709).

A „globalizáció” fogalma az áruk, a szolgáltatások és a tőke piacainak nemzetközi integrációjára vonatkozik. Néhány jellegzetes tény ennek alátámasztására: a nemzetközi kereskedelem több mint megduplázódott 1970 óta az OECD-országokban, a nemzetközi banki hitelezés több mint nyolcszorosára nőtt, és a külföldi direkt és portfólió-beváltások volumene megnégyszereződött az elmúlt évtized alatt (Genschel 2004:616).

A gazdasági integráció jelen állása azonban nem példanélküli, ahogy azt több szerző is megjegyzi (Genschel 2004:616; Harris 1993:758; Levy 1997:88; Szamuely 2002:2). Az első világháborúig tartó periódusban a nemzetközi kereskedelem hasonló rátákkal nőtt, és a maihoz hasonló szintet ért el, míg a nettó tőkemozgások jelentősen magasabbak voltak. Az igazi különbség tehát nem magában a globalizációban keresendő, hanem a jóléti államban, melynek kiterjedése a második világháború utáni periódus-

ra tehető¹, amikor Nyugat-Európa és Észak-Amerika kormányai elkötelezték magukat amellett, hogy makroszinten szisztematikusan ellenőrzik a gazdasági fejleményeket (makroökonómiai kontroll), valamint mikroszinten feltétel nélkül garantálják a megfelelő életszínvonalat (újraelosztó szociális politika). A makroökonómiai kontroll általában az aktív keynesista politikához kapcsolódik, amely biztosítja a folyamatos növekedést és a teljes foglalkoztatást „ciklusellenes” monetáris és fiskális politikán keresztül. Az újraelosztó szociális politika magában foglalja az olyan egyéni kockázatok elleni szociális védelem közösségi ellátását, mint a szegénység, a betegség és a munkanélküliség, valamint ezen felül a jövedelem újraelosztását azok felé, akiket a gazdaságból való kiszorulás kockázata fenyeget.

A jóléti államok azonban – közös jellemzőik² ellenére – jelentős mértékben eltérnek egymástól. A többféle tipizálás közül *Titmuss* (1958) nevéhez fűződik a reziduális és az institutionális jóléti állam megkülönböztetése. Míg az előbbi esetén az állam felelőssége csak akkor érvényesül, ha a család vagy a piac kudarcot vall, azaz az állam szerepe a rászoruló társadalmi csoportokra korlátozódik, addig az utóbbi modell az egész népeiségre irányul, univerzális jellegű, a jólét melletti intézményes elkötelezettséget testesíti meg (*Esping-Andersen 1991:118*). *Esping-Andersen* (1991; 1999) alapvetően háromfajta jóléti államot különböztet meg: a) a liberális jóléti államot, melyben a rászorultság igazolásához kötött a segélyezés, szerény társadalombiztosítási programok, az univerzális ellátások szűk köre jellemzi; b) az állami-korporativista modellt, amely a hagyományokra épülő államokra jellemző, ahol szívesen lemondanak a piaci megoldásokról, a családi szolgáltatások fejletlenek, meghatározók a munkával kiérdemelt jogosultságok, és a nemek szerinti különböző juttatásoknak nagy a szerepe; c) a szociáldemokrata vagy univerzális típusú államokat, ahol a szociáldemokrácia volt a szociális reform mögött álló domináns erő, és amely a legmagasabb szinten biztosít egyenlőséget; a szubszidiaritás helyett társadalmasítja a családi lét költségeit, elkötelezett a teljes foglalkoztatás mellett, amely alapvető a rendszer fenntartásának hatalmas költségei miatt. A liberális jóléti típus a reziduális, a szociáldemokrata pedig az institutionális típussal kapcsolódik össze.

Természetesen a valóságban nem léteznek tiszta típusok, de az első típusba szokták sorolni az angolszász államokat (Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália), a másodikba a kontinentális országokat (Franciaország, Németország, Olaszország, Ausztria), míg a harmadik típust a Skandináv államok alkotják.

Globalizáció és a jóléti állam

Vizsgáljuk meg ezek után, hogy milyen hatással van/volt a globalizáció a jóléti államra. A globalizáció és a jóléti állam viszonyáról kialakult nézeteket alapvetően három irányzatba sorolhatjuk. Az első – amelyet gyakran globalista iskola (képviselői többek között *Scholte 1997; Rodrik 1998; Scharpf 2000; Genschel 2004*) névvel illetnek – azt tart-

¹ Az állam megnövekedett gazdasági szerepét jól jelzi, hogy a fejlett ipari országok átlagosan GDP-jük mintegy 45%-át költik közcélokra, míg az első világháborút megelőzően ez az arány még egyszámjegyű volt (*The Economist 2001, idézi Szamuely 2002:3*).

² A jóléti államok „elkötelezettek polgáiraik anyagi és szellemi »jól-léte« (jó egészségi állapota, korszerű műveltsége és a modern gazdaságban való foglalkoztathatósága, munkára való alkalmassága, továbbá megfelelő lakhatása és táplálkozása) iránt, és ennek érdekében aktívan beavatkoznak a gazdasági folyamatokba” (*Szabó 2000:209*).

ja, hogy a gazdaság nemzetköziesedése a jóléti államot fenyegeti. Ezen iskola szerint a jóléti állam ott lép be, ahol a piac kudarcot vall, de ezt csak akkor teheti meg, ha maga nincs kitéve a piaci erők nyomásának. Ám a globalizáció épp ezt a feltételt hiúsítja meg, hiszen a jóléti állam fokozottan kénytelen szembesülni a nemzetközi versennyel, és így a globalizáció elkerülhetetlenül aláássa életképességét és hatékonyságát. Az előrevetített eredmény a jóléti állam visszaszorulása, valamint a minimalista „versenyállami” szerkezetek felé irányuló nemzetközi konvergencia lesz (*Genschel 2004:615*). A kormány szerepe a törvények, az alapvető szabályok és minimális szociális háló biztosítására korlátozódik (*Weiss 2003:3*).

E felfogás szerint a globalizáció olyan kényszerítő erők sorozataként fogható fel, amelyeket a gazdasági nyitottság ró a nemzeti politikákra – legyen szó akár makrogazdasági, fiskális, szociál- vagy iparpolitikáról. A globalizációt azért tekintik kényszernek, mert a nyitottság velejárója a kereskedelem, a beruházás és a pénzáramlások előtt álló nemzeti határok leomlása, a növekvő tőkemobilitásnak való kitettség, és az olyan kormányközi megállapodásoknak való megfelelési kényszer, mint például azok, amelyek bizonyos iparágak támogatásának megszüntetését írják elő (*Weiss 2003:2*). A kisebbséget jelentő „hiperglobalistákkal” (*Ohmae 1995; Horsman – Marshall 1994*) szemben – akik a nemzetállam végét jósolják – a „mérsékelt globalisták” (vagy „kényszer” iskola) szerint a globalizáció az államra mindenképpen korlátozó kényszert ró, és ha nem is szűnik meg, végül átalakul. E nézet képviselői sok kérdéstről eltérően vélekednek, ám abban egyetértenek, hogy a nemzetközi gazdaságpolitikában bekövetkezett változások radikálisan lecsökkentették a politikai választási lehetőségeket, és a globális befektetők, valamint a mobil vállalatok preferenciáinak való megfelelés felé mozdították el a gazdaságpolitikát (*Weiss 2003:3*).

A globalista iskola érvelése szerint a globalizáció korlátozza a kormányok képességét arra, hogy fiskális deficitet halmozzanak fel és inflációs monetáris politikát folytassanak, mivel erre a pénzpiacok reagálnak, és inflációs eredményre számítva mintegy „megbüntetik” az ilyen politikákat folytató országokat. Ez az állítás széles körben elfogadott, ám az ebből levont következtetés, miszerint ez a kényszer globális pénzpiacok hiányában eltűnik, nem tartható fenn. A tőkepiacok akár integráltak, akár nem, a magas deficit és államadósság nyomán a piaci szereplők inflációs következményeket anticipálnak, ami emeli a hosszú távú kamatlábakat (*Weiss 2003:11*).

A globalizáció kényszerként való felfogásával szemben kritikaként jelentkezett a második irányzat, melyet a globalizációval szembeni szkeptikusok³ képviselnek. Szerintük a globalizáció közel sem annyira elmélyült, mint azt a globalizációs iskola állítja. Kétségtelen, hogy az elmúlt négy évtized alatt a gazdasági interdependencia jelentősen megnövekedett, a nemzetközi gazdasági cserefolyamat tranzakciós költségeinek csökkenése nyomán a termékek, szolgáltatások és különösen a tőke áramlása erősödött az elmúlt harminc évben (*Weiss 2003:12*). A nemzetgazdaságok manapság sokkal jobban függenek egymástól, mint a közelmúltban (bár nem feltétlenül jobban, mint száz évvel ezelőtt). Azonban az irányzat képviselői sem elméleti okot, sem empirikus bizonyítékot nem látnak arra, hogy a nemzetközi gazdasági interdependencia növekedése korlátozza a nemzeti politika autonómiáját, hiszen a jóléti állam nem húzódott vissza méreteiben (*Genschel 2004:615–616*). A kereskedelem, a tőke és a beruházások áramlásának adata-

³ Lásd többek közt *Garrett (1998), Swank (1998), Garrett (2001), Garrett – Mitchell (2001) munkáit.*

ival bemutatják, hogy a gazdaságok még mindig elsődlegesen nemzetgazdaságok: a termelés körülbelül 90 százaléka a hazai piacon megy végbe, és a fogyasztás 90 százaléka is helyben történik. Sőt, a hazai tőkeberuházások nagy részét is hazai megtakarítások finanszírozzák, ami messze meghaladja az FDI-áramlást az összes jelentős piacon, valamint a vállalatok termelésük, eszközeik és stratégiai döntéshozataluk nagy részét is még mindig az anyaországban koncentrálják. A szkeptikusok így arra a következtetésre jutnak, hogy a globalizáció hatása korlátozott (Weiss 2003:13–14).

A harmadik irányzat, a revizionista iskola azt állítja, hogy a jóléti állam bajait nagymértékben saját maga okozta. Az elmúlt néhány évtizedben ugyanis a nagylelkű szociális programok elérték az érettség szakaszát: magas helyettesítési rátával működnek és a népesség túlnyomó részét átfogják. Így állandó nyomást gyakorolnak a költségvetésre (Ferrera – Rhodes 2000:259). A globalizáció pedig nemhogy a problémák előidézője, hanem következményeinek egyike, és fontos szerepe van azok megoldásában. A nemzetközi piacok fegyvelmező ereje ugyanis segíti a kormányokat abban, hogy a jóléti politika hibás dinamikáit ellenőrizzék, és így hozzájárul ahhoz, hogy a jóléti államot megvédje saját magától (Genschel 2004:616).

Egyes szerzők arra is rámutatnak, hogy a globalizáció kényszerítő aspektusa mellett egy lehetőséget jelentő tulajdonsággal is rendelkezik, ugyanis a verseny és a bizonytalanság fokozódását vonja maga után, amely a kormányokat arra ösztönzi, hogy erősítsék az innovációt és a szociális védelmet. Először is a világgpiacnak való erős kitettség növeli a bizonytalanságot a népesség széles rétegeiben, amely viszont felveti a szociális védelem iránti igényt. Így ahelyett, hogy a kormányok megnyirbálnák a közkiadásokat, erőteljes politikai ösztönzéssel találják szembe magukat arra, hogy fenntartsák, sőt, növeljék azokat (Weiss 2003:15). Másodszor, a globalizáció növeli a vállalatok igényét a folyamatos innováció és a kompetens munkavállalók iránt. Így a társasági adók csökkentése és az adóteher tőkéről munkára való elmozdítása helyett a kormányok ezen igények kielégítését célzó szolgáltatásokat kínálnak számukra cserébe az adóbevétel fenntartásáért. Ez megmagyarázza, hogy sok nemzetközileg mobil vállalat miért viseli el a viszonylag magas adó- (és kiadási) szintet (Weiss 2003:17).

A globalizáció és a jóléti állam kapcsolatát illetően Burgoon (2001) az előzőekhez hasonló három alternatíva érveit és ellenérveit sorakoztatja fel: a globalizáció és a jóléti állami berendezkedés ellentétes egymással, egymást erősíti, illetve nincs hatással egymásra. Az első esetben azzal érvelnek a kutatók, hogy bár a nagyfokú liberalizáció és a gazdasági nyitottság járhat bizonyos előnyökkel a kereskedelem és a beruházás területén, ugyanakkor gazdasági bizonytalanságot és volatilitást okozhat. Ez a társadalomtól nagyfokú alkalmazkodási készséget követel meg, az államnak pedig olyan programokat kell működtetnie, melyek segítik a strukturális vagy ciklikus problémák megoldását. Ezzel ellentétben az áru- és tőkepiacok megnyitása erodálja a monetáris és fiskális politika autonómiáját, a nagy jövedelem-úraelosztást folytató országok vállalatait szigorúan bünteti a piac. Így a jóléti állam kettős szorításba kerül: ahogy a globalizációval nőnek a közkiadások, a bevétel növelésének lehetősége csökken. Ez pedig egy újabb dilemmát vet fel: a kormányok vagy fiskális deficitet tartanak fenn, aminek meg kell fizetniük az „árát”, vagy megnyirbálják kiadásait, ami a szociális kohéziót és a versenyképességet veszélyeztetheti (Grunberg 1998:591).

A globalizáció és a jóléti állam egymást erősítő szerepét hangsúlyozók úgy vélik, hogy a jóléti államok programjai – például az infrastrukturális beruházások, a képzések

– javítják a termelésben a tényezőhatékonyságot. A közoktatás, valamint a kormányzat gondoskodása a humántőkéről és a fizikai infrastruktúráról a gazdasági növekedés jól ismert és fontos tényezője (*Gelleny – McCoy 2001:524; Garrett 1998:798*). Emellett a jóléti juttatások társadalmi stabilitást eredményeznek, és ez jobb körülményeket teremt az esetleges bércsökkenési tárgyalásokhoz.

Azok, akik a két jelenség függetlenségében hisznek, azzal érvelnek, hogy a jóléti rendszerek reformjait elsősorban országspecifikus folyamatok és intézményi korlátok határozzák meg. A gazdasági nyitottságból fakadó hatások nem olyan mértékűek, hogy azok befolyásolni tudják egy ország mikro-, illetve makro-gazdaságpolitikai autonómiáját (*Fodor 2002:14*).

A tanulmány következő részében azt vizsgálom, hogy a gazdasági globalizáció néhány aspektusa (az erősödő nemzetközi kereskedelem, a pénz- és tőkepiacok globalizációja) milyen hatással van a jóléti államok két típusa egy-egy markáns képviselőjének, a szociáldemokrata típusba tartozó Svédországnak és az állami-korporativista Franciaországnak a jóléti rendszerére. Először a bevételi források csökkenését, majd a közkiadások iránti megnövekedett igényt tekintem át. E kettős kihívással mindkét jóléti rendszernek szembesülni kellett, mégis eltérő választ adtak rá: míg Svédország erőteljes reformlépéseket hajtott végre, addig Franciaország csak kisebb módosításokat végzett a már meglévő rendszeren. Természetesen e két ország reakciója a megváltozott nemzetközi viszonyokra nem jelenti azt, hogy nem képzelhetők el egyéb válaszok. Jelen tanulmány azonban nem tűzi ki célul az alkalmazkodás lehetséges irányainak teljes körű bemutatását.

A globalizáció hatása: a bevételi források csökkenése

A globalizáció egyik – igen fontos – vetülete a kereskedelmi liberalizáció. Az államok hatékonyságnövelési céljai, valamint a multilaterális kötelezettségvállalások a nemzetközi kereskedelmet sújtó vámok fokozatos csökkentését okozták. Ez azonban főként a fejlődő országok számára jelentett nagymértékű bevételkiesést, a fejlett országok (így Franciaország és Svédország) bevételeinek ugyanis 5%-nál kisebb hányadát tették ki az export- és importvámok (*Grunberg 1998:593*).

A termelés multinacionalizálódása és a vállalatok ebből következő fenyegetése, miszerint a termelést egy másik országba helyezik át magasabb megtérülést keresve, arra ösztönzi a kormányokat, hogy a gazdasági növekedéshez szükséges tőke megszerzéséért olyan politikát folytassanak, amely kedvező üzleti környezet megteremtését célozza, beleértve az alacsonyabb adórátákat is (*Gelleny – McCoy 2001:512; Garrett 1998:792,801; Mishra 1999:7*). E nézet szerint a tőke az alacsony adózású országokat előnyben részesíti, az államok versengésbe kezdenek, hogy csökkentsék társasági és tőkére kivetett adójukat, aminek az adóbevételek csökkenése lesz a következménye⁴. Sőt, a szabad tőkeáram-

⁴ Egyes szerzők azonban (*Gelleny – McCoy 2001:512*) megjegyzik, hogy a multinacionális vállalatok gyakran olyan elszüllyedt és tranzakciós költségekkel rendelkeznek, amelyek megakadályozzák tevékenységük gyors áthelyezését az országok között. Így az az állítás, miszerint a megemelkedett adók szükségszerűen a beruházások csökkenéséhez vezetnek, erősen megkérdőjelezhető. Ezzel szemben viszont az az érv hozható fel, hogy még azokban az esetekben is, amikor az üzemek áttelepítése nehéz vagy elfogadhatatlanul költséges, egy multinacionális vállalat tovább növelheti nyereségét a globális könyvelés (például a transzferárak manipulálása) segítségével, amely révén a profitokat áthelyezheti a vállalat azon részeibe, amelyek alacsonyabb adójú országokban vagy körzetekben működnek (*Scholte 1997:435*).

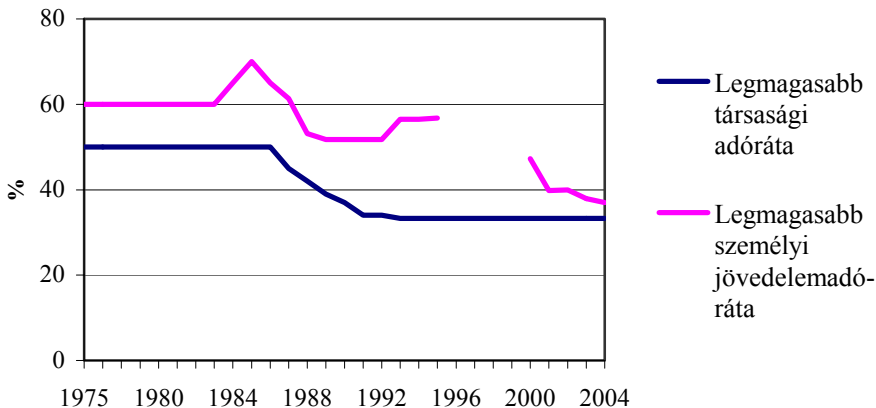
lás világában az eltérő adóráták nem csupán az adóbevételek csökkenéséhez vezetnek, hanem a jólét csökkenéséhez is, hiszen a tőke nem a maximális adózás előtti nyereséget, hanem a várható adózás utáni nyereséget fogja követni (Grunberg 1998:596). Mindezek eredményeként a pénzügyi nyitottság és a vállalati mobilitás a fiskális és szociálpolitikát korlátozza, a jóléti kiadások csökkentését, a társasági adók csökkentését és az adóterher tőkéről munkára történő elmozdulását kényszeríti ki (Weiss 2003:8). Ezzel szemben felhozható az az érv, hogy a tőke nem feltétlenül az alacsony adójú országokba áramlik akkor, ha a magasabb adók magasabb szintű infrastruktúrával, képzett munkavállalókkal, kutatóintézményekkel és kiszámítható jogi környezettel párosulnak (Garrett – Mitchell 2001; Rhodes 2000).

Az 1. és 2. ábra tanúsága szerint Franciaország a nyolcvanas évek második felében, Svédország pedig 1990 után csökkentette társasági adórátáját. Az így kieső adóbevétel a személyi jövedelemadó rátájának hosszú távú csökkenő trendje miatt a személyi jövedelemadó sem ellensúlyozta. Sőt, a mobil tényezőről (a tőkéről) az immobil tényezőkre (munka, fogyasztás) történő adóátcsoportosítás másik lehetőségével sem él a két ország, hiszen Franciaországban a fogyasztási adót 2000-ben csökkentették 20,6 százalékról 19,6 százalékra, s ezzel megközelítette a 15 korábbi EU-tagállam átlagát (19,24%), Svédországban pedig tartósan egy szinten maradt (25%) (OECD Tax Database, 2005).

A globalizációval hozható összefüggésbe az adóbevételek csökkenésének egy másik oka: a globalizáció és a hozzá kapcsolódó nemzetközi pénzügyi tranzakciók növekedése megnövelte az adókerülés nemzetközi lehetőségét, mégpedig a határellenőrzés lazulása, az adóparadicsomok elérhetősége és a jogrendszerek közötti különbségek miatt (Grunberg 1998:596; OECD 2001:175).

1. ábra

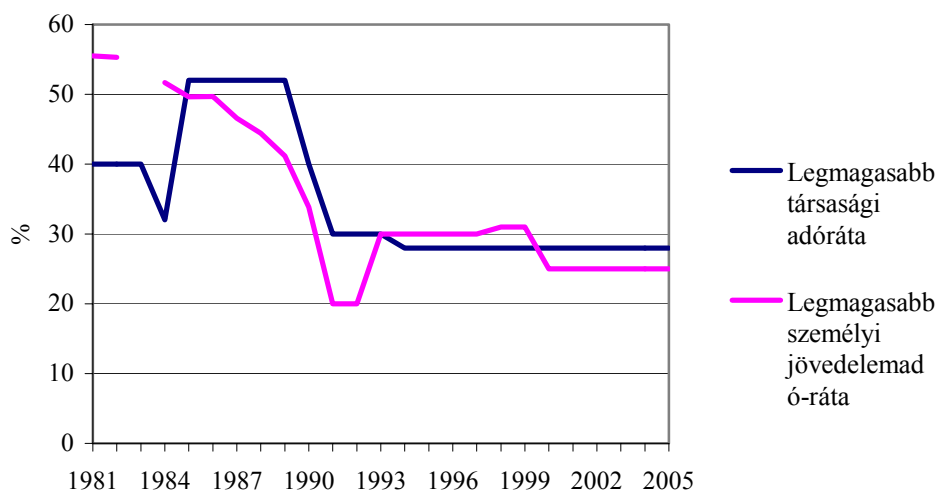
A legmagasabb társasági adórátája és a legmagasabb személyi jövedelemadó-rátája alakulása Franciaországban (1975–2004)

Forrás: World Tax Database honlapja: <http://www.bus.umich.edu/OTPR/otpr/introduction.htm>. Letöltés ideje: 2005. május 21.; OECD Tax Database: OECD honlapja: <http://www.oecd.org> / Centre for Tax Policy and Administration / Tax Policy Analysis / OECD Tax Database. Letöltés ideje: 2005. május 22.

2. ábra

A legmagasabb társasági adórátája és a legmagasabb személyi jövedelemadó-rátája alakulása Svédországban (1981–2005)

Forrás: World Tax Database honlapja: <http://www.bus.umich.edu/OTPR/otpr/introduction.htm>. Letöltés ideje: 2005. szeptember 23.; OECD Tax Database: OECD honlapja: <http://www.oecd.org/Centre for Tax Policy and Administration/Tax Policy Analysis/OECD Tax Database>. Letöltés ideje: 2005. szeptember 23.; Statistics Sweden honlapja: <http://www.scb.se/Statistical Database/Public Finances/Local Taxes>. Letöltés ideje: 2005. szeptember 24.

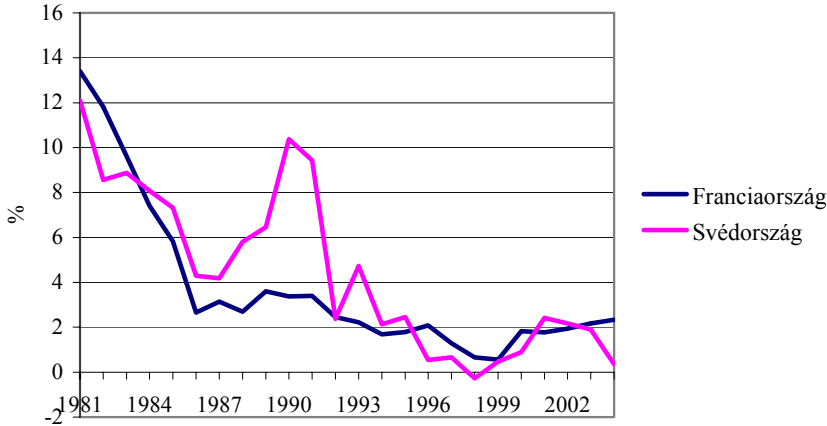
A pénzügyi liberalizáció mind a bevételek csökkenését, mind a kiadások növekedését előidézti. Bevételecsökkenéshez vezet, hiszen a kamatlábak szabályozásával vagy a pénznek és hiteleknek különböző szektorokhoz való irányításával a kormány alkalomszerűen profithoz jutott, vagy kedvező feltételekkel tudott kölcsönt felvenni. Ugyanakkor a pénzügyi liberalizáció hozzájárult az infláció leszorításához (ld. 3. ábra), és így a seignorage-jövedelmek csökkenéséhez. A kormányok szintén bevételt vesztek az „inflációs adó” eltűnésével, vagyis, hogy tartozásaikat a leértékelt valutában fizessék vissza (Grunberg 1998:594).

Az érem másik oldala: a közkiadások iránti megnövekedett igények

A kereskedelmi liberalizáció nem csupán a bevételek csökkenéséhez járul hozzá, hanem a kiadásokat is növeli, ugyanis kedvezőtlen hatásaival szemben a kormányok egy „új-fajta protekcionizmussal” lépnek fel. A kormányok a megnövekedett versenyre gyakran úgy válaszolnak, hogy támogatásokat nyújtanak a gyengélkedő hazai vállalatoknak vagy szektoroknak, illetve az exportvállalatoknak, ami jelentősen növeli a kormányzati kiadásokat (Grunberg 1998:599). Franciaországban például 1997-ben mintegy 130 milliárd frank támogatást nyújtottak a hazai vállalatoknak, ami megközelítette a folyó évi nettó társasági adóbevételt (Le Monde 1997:4).

Emellett tovább növelik a kiadásokat a különböző beruházásösztönzők, amelyekkel igyekeznek a munkanélküliséggel és az egyes szektorokban és régiókban tapasztalható hanyatló gazdasági aktivitással szembesülő kormányok a beruházási tőkét növekvő mértékben az ilyen területekre vonzani (Grunberg 1998:599).

**Az infláció alakulása Franciaországban és Svédországban
(1981–2004, %)**

Forrás: OECD Statistics Portal: OECD honlapja: [http://www.oecd.org/Prices and Purchasing Power Parities / Consumer Price Indices \(CPI\) for OECD Countries](http://www.oecd.org/Prices and Purchasing Power Parities / Consumer Price Indices (CPI) for OECD Countries). Letöltés ideje: 2005. szeptember 23.; INSEE honlapja: [http://www.insee.fr / Main indicators / Consumer Price Index History / price index through December 1992 \(1980=100\)](http://www.insee.fr / Main indicators / Consumer Price Index History / price index through December 1992 (1980=100)). Letöltés ideje: 2005. szeptember 22.; Statistics Sweden honlapja: [http://www.scb.se / Statistical database / Prices and consumption / Consumer Price Index \(CPI\), total annual averages, Shadow Index numbers, 1980=100. Year 1980-2004](http://www.scb.se / Statistical database / Prices and consumption / Consumer Price Index (CPI), total annual averages, Shadow Index numbers, 1980=100. Year 1980-2004). Letöltés ideje: 2005. szeptember 24.

A kiadásnövelő tételek között jelentős szerepet játszanak a globalizációnak a munkapiacra gyakorolt kedvezőtlen hatásai ellen hozott intézkedések. Első évtizedeik alatt az európai jóléti államok más piacgazdaságokkal megegyező vagy annál alacsonyabb munkanélküliséggel rendelkeztek. A teljes foglalkoztatás a háború utáni jóléti állam alapvető támasza volt. Mivel a munkaképes korúak és hozzátartozóik többségének a foglalkoztatás jelentette a fő jövedelemforrást, a teljes foglalkoztatás valamilyen típusa a jövedelembiztosítás elsődleges formája volt. Emellett politikai elemekkel is magyarázható a teljes foglalkoztatásra való törekvés, illetve azzal, hogy ily módon az állam nem vesztett el adó- és járulékbévételeket, valamint nem kellett többet költenie a munkanélküli és szociális segélyekre (Mishra 1999:18–19).

Az OECD-országok hajdani teljes foglalkoztatottságot fenntartó képessége olyan körülményeken alapult, amelyek ma már nem állnak fenn – és nem is térnek vissza. A háború után kialakult rendszer jellemzője volt, hogy olyan gazdasághoz rögzítve létezett, amelyet az ipari tömegtermelés és tömegfogyasztás határozott meg. Emellett a jövedelem elosztási rendszere, a magas bérek és a magas szociális bér segítettek a kereslet konszolidálásában. A teljes foglalkoztatottság melletti elkötelezettség leginkább a férfiakra korlátozódott, a szociális védelem az egy keresővel rendelkező családokat célozta meg (Esping-Andersen 1999:93).

Azonban az 1970-es években megkezdődött ipari leépítések következtében tömeges munkanélküliség alakult ki, amely különösen a fiatalok és az alacsonyabban képzett munkások helyzetét rontotta. Ezt a magas munkanélküliséget a hetvenes évek közepe óta megváltozott gazdasági feltételek magyarázhatják (Ljungquist – Sargent 1998:519).

Az új jelenség, amellyel szembe kell nézni az, hogy számottevően csökken az olyan munkahelyek száma, amelyek nem igényelnek szakképesítést. Ez a globalizáció következménye, ugyanis az új technológiák bevezetésével eltűnt egy sor hagyományos iparág, és ez kipusztulásra ítélt számos korábbi mesterséget⁵. A globalizáció gyorsan változó világának nyilvánvaló következménye emellett a nagyfokú rugalmasságot lehetővé tevő alapvető képességek elsajátítását célzó képzések, átképzések iránti megnövekedett igény. Mindez növekvő nyomást fejt ki a munkapiaci programok iránt.

Franciaországban az 1970-es évek elején bevezették az aktív munkapiaci politikákat, amelyek a munkanélküliek mellett a munkanélkülivé válás legmagasabb kockázatával rendelkező munkavállalókat – úgymint a fiatal felnőtteket vagy az idős munkavállalókat – is megcélozták. E politikák két fő eszköze a direkt foglalkoztatási támogatás és a humántőke-beruházások ösztönzése volt. 1974 óta körülbelül 50 programot alkalmaztak, amelyek közül azonban már csak 10 működik (*Fougère – Kramarz – Magnac 2000:928–929*). Az aktív munkapiaci eszközökre költött közkiadás megötszöröződött 1973 és 1994 között, aránya a GDP-hez viszonyítva pedig 0,6%-ról 1,9%-ra nőtt (*Fougère – Kramarz – Magnac 2000:932*), és ez az arány a 2000-es évek elején is megmaradt.

Az aktív munkapiaci eszközökre fordított kiadásoknak a munkapiaci politikára fordított összes kiadáshoz viszonyított aránya, azaz a munkapiaci politika aktivitási foka 1975–1985 között a magasan fejlett országok közül Svédországban volt a legmagasabb (*Falusné 1994:656*). A válság körülményei között viszont a hetvenes-nyolcvanas évek alacsony munkanélkülisége idején sikeres aktív munkapiaci politika már nem bizonyult megfelelőnek, hiszen kiadásai nemzetközi összehasonlításban is igen magasak voltak, viszont jelentősége a munkanélküliség alacsonyan tartásában meglehetősen korlátozott maradt. *Forsslund és Krueger* (idézi *Semjén 1999:332*) eredményei azt mutatják, hogy a közmunkák bővülése a magánszektor munkahelyeinek rovására történt. Ezért a válság leküzdése olyan munkapiaci deregulációval történhetett, amely biztosította, hogy a munkapiac bővülése döntően a magángazdaságban történjen.

Ugyanakkor a globalizáció mellett a jóléti állam maga is hozzájárul a munkanélküliség növekedéséhez: a nagyvonalú programok arra ösztönözhetik a munkavállalókat, hogy inkább otthon maradjanak, ahelyett, hogy munkát vállalnának. A munkanélküliség-ellátási rendszer segélyezési időszaka Svédországban viszonylag korlátozott (egy évnél rövidebb), a segélyek jövedelemhelyettesítési aránya ugyanakkor meglehetősen magas volt. A rendszer bőkezűsége ezért már jelentős ellenőrző hatással járt. A kilencvenes évek elején 10 százalék közelébe felszökő munkanélküliségi ráták növekvő költségeket és a rendszer jelentős deficitjét okozták (*Semjén 1999:331*).

Emellett a kiterjedt szociális védőháló hatására a svéd gazdaságban jelentősen megnőtt a rezervációs bér. Ez nem tette lehetővé, hogy a munkanélküliség számottevő részét a magánszektor által teremtett alacsony bérű állások szívják fel. Ez azzal a kockázattal járt, hogy egészséges, munkaképes emberek tartósan munkanélküliek maradnak,

⁵ Néhány kutató szerint az, hogy a tömeges munkanélküliség növekedése és terjedése mennyiben tulajdonítható a gazdasági globalizáció előrehaladásának, meglehetősen tisztázatlan. Az új technológiák bevezetésének foglalkoztatási hatása ugyanis általában igen összetett, értékelése nem egyszerűsítendő le arra, hogy valamely új technológia az adott munkahelyen és adott időben hány munkás helyettesítésére képes. A makroszinten jelentkező foglalkoztatási hatás szempontjából nem az a perdöntő, hogy mikroszinten, az új technikát alkalmazó vállalaton vagy iparágon belül mennyi munkaerő foglalkoztatását teszi lehetővé vagy éppen fölöslegessé annak bevezetése, hanem az, hogy a felhasználásával meginduló, illetve bővülő termelés input-output kapcsolatai révén milyen mértékben teremt munkalehetőségeket a nemzetgazdaság egészében (*Szentés 2002:713*).

a segélyből élők között rekednek. A szociális védőháló által biztosított ellátások jövedelmhelyettesítési rátájának csökkentése csökkentené a rezervációs bért, és így hozzájárulna a munkavállalók magánszektorba történő áramlásához. Addicionális intézkedésekkel – elsősorban megfelelő képzési programokkal – el lehetne érni, hogy az ily módon a magánszektorba bekerülő alacsony bérű munkavállalók ne rekedjenek tartósan meg az alacsony bérű állásokban (*Semjén 1999:332*).

A költségvetési egyensúly elérése

A pénz- és tőkepiacok globalizációja az adósságok és deficitek csökkentését az egyéb lehetséges célok elé helyezte. Ennek oka az, hogy a kormányzati kölcsönfelvétel a magánszféra kölcsönfelvételét és beruházását szorítja ki, és az, hogy a nagy nemzeti adósság magas kamatterhet jelent (*Mishra 1999:37*).

Svédországban az állami szektor teljes kiadása a nagyvonalú jóléti juttatások következményeként a hetvenes évek vége óta a GNP 60–70 százaléka között ingadozott, ami az európai OECD-országok átlagához (45–50 százalék) hasonlítva igen magas⁶. Az állami költekezés szerepét mutatja az adókból és a piaci jövedelmekből élő állampolgárok aránya. Míg 1960-ban ez Svédországban 0,38, 1995-ben már 1,83, ami nemzetközi összehasonlításban igen magas (*Lindbeck 1998:62–63*). A lassú termelékenységnövekedést mutató állami szektor kiterjedése hozzájárult Svédország termelékenységnövekedésének lassulásához.

E problémák hatására az 1982-ben újra hatalomra kerülő szociáldemokraták a közkiadások GDP-hez mért magas arányának csökkentése érdekében bizonyos kiadáscsökkentéseket és széles körű adó- és juttatási reformot vezettek be. E lépések kezdetben sikeresek is voltak, beindult a fellendülés, csökkent a munkanélküliség és a költségvetési hiány. Ezért a szociáldemokraták új szociális intézkedéseket terveztek, amit azonban a válság megghiúsított. 1990-ben a kibővített jóléti jogosultságok bevezetése helyett megszorító intézkedésekre került sor (*Semjén 1999:330*). Ezek révén előrehaladást értek el az ösztönzés különféle problémáinak megoldásában, ugyanis a marginális adókulcsok kb. 15 százalékponttal mérséklődtek, a társadalombiztosítási szolgáltatásoknál pedig csökkent a kieső jövedelem pótlási aránya, ami egyéb reformokkal együtt csökkentette a visszaéléseket is (*Lindbeck 1998:85*).

Az intézkedések azonban nem voltak elegendők a válság megakadályozására. 1992-ben a költségvetési hiány már a GDP 14 százalékát közelítette, 1990 és 1993 között pedig minden évben csökkent. 1993 végére a hagyományosan alacsony aggregált munkanélküliség 9,1 százalékra emelkedett, ha pedig a közmunkákon és átképző programokon résztvevőket is az állástalanok közé számítjuk, a 14 százalékot is elérte. A gazdasági visszaesés hatására a közkiadások aránya már a GDP 70 százalékát is elérte.

Általánossá vált az a vélekedés (*Eklund és szerzőtársai (1993)*; idézi *Semjén 1999:331*), hogy a kilencvenes évek súlyos recessziója nem ciklikus visszaesés, hanem a rendszer strukturális válságának tünete (a magas közkiadások, a túlzottan bőkezű tár-

⁶ Ennek okaként *Lindbeck (1998)* számos tényezőt említ, a szociáldemokraták hosszú politikai dominanciájától kezdve az elöregedés és a női munkavállalás által a nagyvonalú nyugdíjrendszer és a családon kívüli gyermek- és idősgondozás kiépítését célzó fokozódó nyomáson keresztül az állami szektor munkanélküliség elleni „végső menedékként” való megjelenéséig, de a legvalószínűbbnek a politikai pártok népszerűsége való törekvését tartja, miközben a káros nemzetgazdasági hatások nem jelennek meg azonnal. Így tehát a jóléti állam túllendüléséről beszélhetünk.

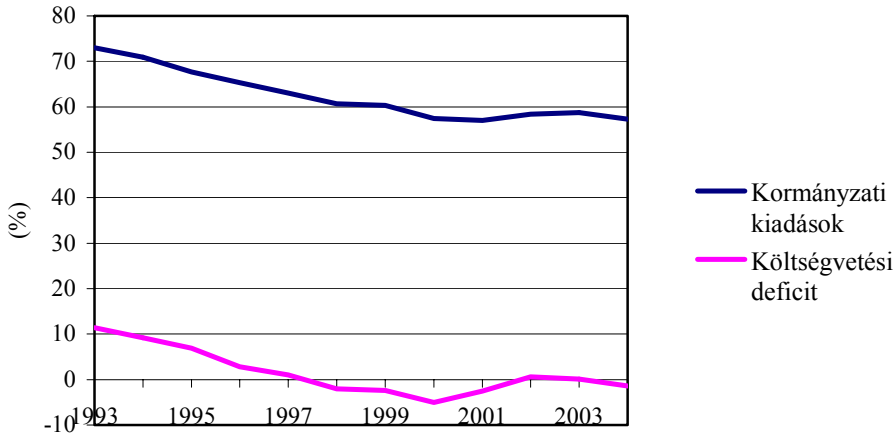
sadalmi juttatások, a magas adók, az alacsony magánmegtakarítások, a rendkívül kiterjedt kormányzati szabályozás a piacokon, a monopolelles szabályozás gyengeségei, a gyors bérinfláció és az ebből adódó fokozódó felülértékelttség, a vagyoni elemek „felfújtt” árainak visszaesése, valamint a túlfűtött építkezési boom összeomlása, stb.). A válság tehát alapvetően belföldi eredetű volt (amelyet az enyhe külső recesszió tovább fokozott), és amelyet jórészt a korábbi hibás gazdaságpolitika okozott és súlyosbított, hiszen a kilencvenes évek elején bekövetkezett gazdaságpolitikai irányváltás (az antiinflációs politika, a dereguláció és az adóreform, amelyek a háztartási megtakarítások növeléséhez és ingatlanpiaci árrobbanáshoz, majd az ingatlanpiaci boom kipukkadásához és a hitelrendszer válságához vezettek) maga is hozzájárulhatott a válság elmélyüléséhez. Ugyanakkor *Freeman és szerzőtársai* (idézi *Semjén 1999:331*) rámutattak arra is, hogy az is elképzelhető, hogy a széles körű állami szabályozásra épülő jóléti államról egy rugalmasabb rendszerre való átállás költségei olyan magasak lehetnek, hogy az már válságtüneteket okoz.

A korona 1992. novemberi leértékelődése után a gazdaság fokozatosan kilábal a mély visszaesésből, amelyben a jobboldali kormány által továbbvitt adócsökkentések, a veszteséges állami vállalatok privatizálása, a piaci erők felszabadítása, illetve a második ciklus által véghezvitt, a költségvetési hiány csökkentését célzó sikeres konszolidációs program játszik szerepet (*Simon 2001:87*). Fokozatosan csökkentették a kieső jövedelmek helyettesítési arányát a különböző társadalombiztosítási juttatásoknál, ezzel párhuzamosan javultak a kis- és közepes vállalatok működési feltételei. A humántőke megtérülése növekedésnek indult a bérdifferenciák és az alacsonyabb adóráta következtében, a humántőke-beruházás pedig könnyebb lett a felsőoktatási férőhelyek növekedésével. Emellett jelentős deregulációt hajtottak végre a telekommunikáció, az energiaszektor területén és a szállítás egy részterületén. Szükség van azonban további lépésekre, többek között a nagyméretű állami szektorban a verseny növelésére, illetve annak a megfontolására, hogy a közösségi szektor által nyújtott szolgáltatásokat esetleg a magánszektor nyújthatná például outsourcing keretein belül (*OECD 2004:3*).

Összességében elmondható, hogy a sorozatos reformok következtében Svédországnak sikerült jelentősen csökkentenie kormányzati kiadásait, ami a költségvetés egyenlegén is érezte hatását: 1997 óta egyensúly közeli, túlnyomórészt szufficites (4. ábra).

Az 1990-es évek első felének gazdasági fejlődésére Franciaországban – hasonlóan a legtöbb nyugat-európai fejlett országhoz – rányomta bélyegét a mélypontját 1993-ban elérő recesszió. A kilábalás igencsak lassú volt, a gazdasági növekedés üteme csak mérsékelten emelkedett. A gazdasági és pénzügyi unió (EMU) maastrichti kritériumainak (konkrétan az államadósságra és az államháztartási hiányra vonatkozó feltételeknek) a teljesítése szintén veszélyben forgott, így igen korlátozott mértékben volt csak lehetőség állami gazdaságélénkítésre. A növekedési ütem 1997-ben gyorsult érezhetően, ugyanakkor a kormányzati kiadások dinamikája messze elmaradt a GDP növekedési ütemétől (sőt, 1999-ben minimális mértékben még csökkentek is); ez jótékony hatással volt az államháztartás egyensúlyára (*Szemlér 2003:4*).

**A kormányzati kiadások és a költségvetési deficit Svédországban
(1993–2004, GDP %-ában)**

Forrás: Eurostat honlapja: [http://epp.eurostat.cec.eu.int / Data / Government Statistics / Main aggregates of general government, including total revenue and expenditure](http://epp.eurostat.cec.eu.int/Data/Government%20Statistics/Main%20aggregates%20of%20general%20government,%20including%20total%20revenue%20and%20expenditure). Letöltés ideje: 2005. november 6.

Az 1998–2000-es időszak gyors növekedése jelentős javulást hozott a foglalkoztatás terén. Ez többek között a francia munkapiac rugalmasabbá tételét célzó, már az 1990-es évek elején megkezdett intézkedéseknek köszönhető. A növekedés az árak és a bérek visszafogott emelkedésével járt együtt, s ebből adódóan az infláció 1998–1999-ben igen alacsony volt. A gyors növekedés stabilizálta a francia államháztartás helyzetét is (Szemplér 2003:5).

A lendületes gazdasági növekedés 2001-ben azonban megtorpant, és ettől kezdve a korábbi időszaktól eltérően a kormányzati fogyasztás növekedési üteme meghaladja a GDP növekedési ütemét. A lassulás szükségszerűen éreztette hatását a foglalkoztatási helyzeten is, bár a korábbi évek konjunktúrájának késleltetett hatásai, illetve a foglalkoztatás terén bevezetett gazdaságpolitikai intézkedések (elsősorban a 35 órás munkahét széles körre történt kiterjesztése) tompították e hatást (Szemplér 2003:6).

A kiadások GDP-hez viszonyított aránya az időszak során növekedést mutat, csökkenő arányú bevételek mellett, aminek következtében az államháztartási hiány/GDP-mutató 2002-től túllépte a maastrichti kritériumok között szereplő három százalékot. Az éves hiány növekedése nyomán az államadósság/GDP-mutató is újra növekedni kezdett, 2003-tól átlépve a maastrichti kritériumok között meghatározott 60%-ot (Szemplér 2003:7). Ha a helyzeten nem tudnak javítani, az veszélybe sodorja a Stabilitási és Növekedési Egyezményt⁷.

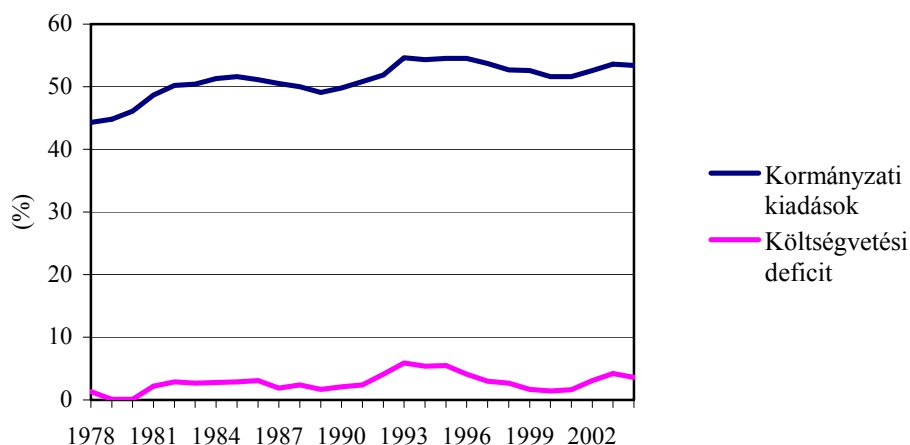
Franciaországban tehát az utóbbi 25 évben jelentősen megnöttek a költségvetési kiadások (5. ábra). A bevételi oldal viszont nem követte ezt a növekedést, így jelentős deficit alakult ki.

⁷ Nem véletlen, hogy az 1997-es „felvizezett” változat elfogadása után a további felpuhításra tett francia kísérletek már 2003 közepén megkezdődtek (Szemplér 2003:10).

Az egyensúly elérése érdekében alapvetően a kiadásokhoz kell hozzányúlni. A bevételek növelése ugyanis meglehetősen nehéznek tűnik Franciaországban, ahol az elmúlt évek során végrehajtott könnyítések ellenére is igen magas az adóterhel nemzetközi összehasonlításban. A francia adórendszer a közepes és magas jövedelemmel rendelkezőket büntetheti. A magas adóráták és járulékok a nagyon produktív és innovatív embereket – akik gyakran igen mobilak is – arra ösztönözhetik, hogy más országba költözzenek. Az adók és egyéb adójellegű közterhek emelése így mind a tőke, mind a képzett munkavállalók elvándorlását maga után vonhatná (OECD 2003:2), és nem csupán a francia gazdaság versenyképességét ásná alá, hanem épp a foglalkoztatás növelése érdekében tett intézkedések sikere ellenében is hatna. A francia adórendszer progresszívítását fenntartva, de az inaktivitást és az elvándorlást nem ösztönözve középtávon alacsonyabb átlagos és marginális jövedelemadó-rátát kellene alkalmazni az adóbázis szélesítésével, például az adókedvezmények és a jövedelemlevonások csökkentésével (OECD 2000:5). Emellett a terhek további növelését megnehezítené a politikai ellenállás is.

5. ábra

A kormányzati kiadások és a költségvetési deficit Franciaországban (1978–2004, GDP %-ában)

Forrás: Eurostat honlapja: [http://epp.eurostat.cec.eu.int / Data / Government Statistics / Main aggregates of general government, including total revenue and expenditure](http://epp.eurostat.cec.eu.int/Data/Government%20Statistics/Main%20aggregates%20of%20general%20government,%20including%20total%20revenue%20and%20expenditure). Letöltés ideje: 2005. november 6.

Az egyensúly közeli állapot eléréséhez tehát a kiadások növekedésének a korábbiaknál hatékonyabb kontrollja szükséges. E téren nyilvánvaló, hogy alapvető fontosságú az egészségügy és a nyugdíjrendszer problémáinak megoldása. Azonban ez is akadályokba ütközhet a sok ellenérdekelt fél (a közszférában foglalkoztatottak⁸, a jóléti szolgálta-

⁸ Míg Franciaországban 1950-ben az összes munkavállalónak csupán 17,5%-a dolgozott az állami szektorban, addig 1980-ban már a 29,1%-a (King 1987:867). Az utóbbi években a növekvő mértékű privatizáció miatt újra csökkent az állami foglalkoztatottak aránya, 2004-ben 19,4% volt (Attal-Toubert – Derosier 2005:2 alapján saját számítás).

tások nyújtói, illetve azok, akik nem állami alkalmazottak, de jövedelmük egy részét vagy egészét az államtól kapják, például a nyugdíjasok⁹, a munkanélküliek, a táppénzen levők stb.) miatt, ahogy meg is történt például a Juppé-kormány idején, 1995-ben, amikor a nyugdíjrendszer tervezett reformlépéseit a közalkalmazottak által kiváltott sztrájkhullám meghiúsította.

Speciális problémát jelentenek Franciaországban az állami tulajdonban lévő vállalatok. Annak ellenére, hogy a francia állam az utóbbi években – a világgpiac liberalizációs fejleményeinek hatására – mintegy 2000 vállalatból vonult ki¹⁰, még mindig körülbelül 1500 vállalat felett bír tulajdonosi, illetve ellenőrzési joggal. Összességében ez a vállalati kör komoly veszteséget termel (*OECD 2003:5*). Éppen ezért szükséges irányításuk hatékonyabbá tétele. Annak érdekében pedig, hogy a jelenleginél jóval kevesebb közpénz folyjon el veszteséges tevékenységek finanszírozására, elengedhetetlen a privatizációs folyamat folytatása (*Szemlér 2003:16–17*). A privatizáció előrehaladtával a kormányok szerepe megváltozik: egyre inkább garantorként lépnek fel, s nem mint gyakorló gazdasági szereplők. Azonban az egyre inkább változékony világban még ez a szerep is egyre megterhelőbb, gondoljunk csak a bankok kimentésére és a költséges szubvenciókra, amelyek gyakran a prudenciális szabályozás szigorú kikényszerítését helyettesítik (*Grunberg 1998:600*).

Záró megjegyzések

A jóléti államok 1950-es és 1960-as évekbeli jó teljesítménye elrejtette e gazdaságokban rejlő instabilitást. Az elmúlt két évtizedben a jóléti állam előtt álló kihívások leginkább kívülről érkeznek: az iparból a szolgáltatásokba történő gyors átstrukturálódás, az új információtechnológiák elterjedése és a növekvő nemzetközi verseny a gazdasági turbulencia fő forrásainak tűnnek (*Ljungquist – Sargent 1998:548*). Az új technológiák, a kereskedelem és a tőkeáramlás globalizációja következtében kialakuló munkapiaci zavarok mellett a népesség előregedése és a család változása mind aláássa a háború utáni időszak szociálpolitikáját támogató alapfeltételeket (*Esping-Andersen 1999:91*). *Ljungquist és Sargent (1998)* elemzése rámutat a jóléti állam sérülékenységre turbulens környezetben. Ezek alapján azt mondhatjuk, hogy a globalizáció valóban az egyik kiváltó oka volt a jóléti reformoknak Európában. A fokozott versenyben ugyanis hamarabb jelentkeztek azok a problémák, amelyek a belső fejlődés következtében már ott lappangtak a teljesítőképességük határához érkező jóléti államokban.

A globalizáció következtében a jóléti államokban a kormányzati kiadások iránti igény megnőtt, ugyanakkor a bevételi források lecsökkentek. Úgy tűnik, hogy a francia és svéd adópolitika azt a globalizációs tézist támasztja alá, hogy a tőketulajdonosok kilépése életképes opcióvá és hihető implicit fenyegetéssé vált, így a kormány kénytelen csökkenteni az adórátákat. Az egyensúly eléréséhez így nem maradt más lehetőség, mint a kiadások csökkentése¹¹.

⁹ A nyugdíjasok teszik ki az összes szavazó mintegy harmadát Franciaországban, és ez az arány a későbbiekben tovább fog nőni (*Mishra 1999:65*).

¹⁰ A francia privatizációról lásd részletesebben (*Chabanas – Vergeau 1996*).

¹¹ Ezzel szemben Szamuely (2004) végkövetkeztetése az, hogy a jóléti állam szerepe az elkövetkező évtizedekben nőni fog.

Svédországban az elmúlt évtizedekben számos reformlépést hajtottak végre (a hazai tőkepiacok és a nemzetközi tőkemozgás deregulációja a nyolcvanas években, adó-reform a nyolcvanas évek közepén és a kilencvenes évek elején, antiinflációs makrogazdasági politikára való átváltás 1991 elején, a juttatási rendszerek nagyvonalúságának mérséklése, a kis- és közepes vállalatok működési feltételeinek javítása), maradtak azonban még fontos teendők, hiszen nem megfelelő a verseny az üzleti szférában és különösen az állami szektorban, a munkapiac szabályozása pedig még mindig merev.

Demokratikus rendszerekben azonban igen nehéz a jóléti vívmányok felszámolása (Berend T. 2004:4), az erőteljes támogatottság miatt a jóléti rendszer átalakítása meglehetősen hosszú folyamat, ahogy azt Franciaország példája is megmutatta. Ott nem következett be alapvető változás, és a reformelképzeléseket sem mindig tudták maradéktalanul megvalósítani. Ezt jól magyarázza *Tversky – Kahneman (1991)* elmélete, miszerint az emberek elégedetlenebbek lesznek akkor, ha egy már meglévő juttatásról kell lemondaniuk, mint amilyen elégedetlenek lennének akkor, ha azt meg sem kapták volna. Így politikailag annak a kockázata, hogy az intézkedésekkel az előbbi táborból vesztenek szavazatokat, valószínűleg nagyobb, mint annak az esélye, hogy az utóbbi csoportból nyernek új szavazatokat.

A jóléti állam radikális reformjára tehát csak akkor van esély, ha mögéjük széles politikai koalíció szerveződik, illetve, ha a gazdaságot súlyos pénzügyi válság fenyegeti. Nem valószínű azonban, hogy az informálatlan szavazók előrettekintő döntéseket hozzanak, különösen, ha rövid távon a veszteségek elengedhetetlenek a hosszú távú megoldáshoz (Csaba 2005:141). Másik fontos probléma a reformokkal, hogy az intézkedések egy szorosan összefüggő rendszer részét képezik, így nem lehet egy elemet megváltoztatni anélkül, hogy a többi meg ne változtatnánk.

Egy lehetséges magyarázat a két országban lezajló eltérő mértékű változásokra az, hogy a szociálpolitikai reformok jobban érintették az állami szolgáltatásokat, mint a nagyrészt transzferekhez kötődő társadalombiztosítási jogosultságokat. Ezért az előbbieket középpontba helyező svéd jóléti állam radikálisabb változásokon ment át (Clayton – Pontusson 1999:91), mint az utóbbiakra összpontosító francia jóléti állam, holott ennek reformja is elengedhetetlen lenne. A két ország eltérő reakciója – ellenkező előjellel – a globalista iskola érvelését támasztja alá, miszerint a jóléti rendszer reformja szükséges a gazdaság minden területén érzékelhető növekedéshez.

Am a globalizáció egy új eszközt is nyújt a kormányoknak a külső kötelezettségek és szükséghelyzetek formájában, amelyek ésszerűvé tehetik a takarékosági programokat és a megszorításokat (Mishra 1999:70). Segítheti a kormányokat, hogy a jóléti állam fenntarthatóságát növeljék azáltal, hogy a globalizáció felerősíti a krízis érzését, így a változás elkerülhetetlenségét szimbolizálja (Genschel 2004:629).

Hivatkozások

- Attal-Toubert, K. – Derosier, A. (2005): *Enquête sur l'emploi 2004. Le chômage augmente légèrement malgré la reprise de l'emploi*. INSEE Division Emploi, 1009. sz. március
- Berend T. Iván (2004): *A modern gazdasági rendszerek „laboratóriuma”*. História, 8. sz., 3–9.
- Burgoon, B. (2001): *Globalization and Welfare Compensation: Disentangling the Ties that Bind*. International Organization, 55. évf. 3. sz., 509–551.
- Chabanas, N. – Vergeau, E. (1996): *Nationalizations et privatisations depuis 50 ans*. INSEE Première, 440. sz. április.
- Clayton, R. – Pontusson, J. (1999): *Welfare State Retrenchment Revised. Entitlement Cuts, Public Sector Restructuring, and Inegalitarian Trends in Advanced Capitalist Societies*. World Politics, 51. évf. október, 67–98.
- Csaba, L. (2005): *The New Political Economy of Emerging Europe*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Eklund, K. – Lindbeck, A. – Persson, M. – Söderström, H. T. – Viotti, S. (1993): *Swedens Economic Crisis – Diagnosis and Cure*. SNS Economic Policy Group Occasional Paper, 42. sz.
- Esping-Andersen, G. (1991): *Mi a jóléti állam?* In: Ferge – Lévai (szerk.): *A jóléti állam*. Az ELTE Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék és Hilscher Rezső Szociálpolitika Egyesület Kiadványa, 116–132.
- Esping-Andersen, G. (1999): *Jóléti államok az évszázad végén: a munkaerő-piaci, a családszerkezeti és a demográfiai változások hatása*. In: Csaba Iván – Tóth István György (szerk.): *A jóléti állam politikai gazdaságtana*. Osiris – Láthatatlan Kollégium, Budapest, 89–111.
- Eurostat (2004): Eurostat honlapja: www.europa.eu.int/comm/eurostat. Letöltés ideje: 2004. december 10.
- Eurostat (2005): Eurostat honlapja: <http://epp.eurostat.cec.eu.int>. Letöltés ideje: 2005. május 20., november 6.
- Falusné Szikra Katalin (1994): *Szociális piacgazdaság és munkanélküliség – Problémák és kezelésük Németországban*. Közgazdasági Szemle, 41. évf. 7–8. sz., 648–661.
- Ferrera, M. – Rhodes, M: *Building a Sustainable Welfare State – Reconciling Social Justice and Growth in the Advanced Economies*. West European Politics, 23. évf. 2. sz., 257–282.
- Fodor Edit (2002): *Európai jóléti államok a globalizáció és monetáris integráció keretében*. Esély, 6. sz., 14–36.
- Fougère, D. – Kramarz, F. – Magnac, T. (2000): *Youth Employment Policies in France*. European Economic Review, 44. sz., 928–942.
- Garrett, G. (1998): *Global Markets and National Politics: Collision Course or Virtuous Circle?* International Organization, 52. évf. 4. sz., 787–824.
- Garrett, G. (2001): *Globalization and Government Spending around the World*. Studies in Comparative International Development, 35. évf. 4. sz., 3–29.
- Garrett, G. – Mitchell, D. (2001): *Globalization and the Welfare State*. European Journal of Political Research, 39. évf. 2. sz., 145–177.
- Gelleny, R. D. – McCoy, M. (2001): *Globalization and Government Policy Independence: The Issue of Taxation*. Political Research Quarterly, 54. évf. 3. sz., 509–529.
- Genschel, P. (2004): *Globalization and the Welfare State: A Retrospective*. Journal of European Public Policy, 11. évf. 4. sz., 613–636.
- Grunberg, I. (1998): *Double Jeopardy: Globalization, Liberalization and the Fiscal Squeeze*. World Development, 26. évf. 4. sz., 591–605.
- Harris, R. G. (1993): *Globalization, Trade, and Income*. The Canadian Journal of Economics, 26. évf. 4. sz., 755–776.
- Horsman, M. – Marshall, A. (1994): *After the Nation-state: Citizens, Tribalism and the New World Disorder*. HarperCollins, London.
- INSEE (2005): INSEE honlapja: <http://www.insee.fr>. Letöltés ideje: 2005. szeptember 22.
- King, D. S. (1987): *The State and the Social Structures of Welfare in Advanced Industrial Democracies*. Theory and Society, 16. évf. 6. sz., 841–868.
- Le Monde (1997): *Soutiens aux entreprises – questions-réponses*. Február 18., 4. o.
- Levy, J. D. (1997): *Globalization, Liberalization, and National Capitalisms*. Structural Change and Economic Dynamics, 8. sz., 87–98.

- Lindbeck, A. (1998): *A svéd kísérlet – I. rész*. Külgazdaság, 42. évf., július-augusztus, 57–89.
- Ljungqvist, L. – Sargent, T. J. (1998): *The European Unemployment Dilemma*. The Journal of Political Economy, 106. évf. 3. sz., 514–550.
- Mishra, R. (1999): *Globalization and the Welfare State*. Edward Elgar Publishing Ltd., Cheltenham, UK.
- OECD (2000): *Economic Survey of France, 2000*. Policy Brief.
- OECD (2001): *OECD Economic Outlook*, 69. sz.
- OECD (2003): *Economic Survey of France, 2003*. Policy Brief, OECD honlapja: <http://www.oecd.org/dataoecd/46/12/3220451.pdf>. Letöltés ideje: 2005. május 20.
- OECD (2004): *Economic Survey – Sweden 2004*. OECD honlapja: http://www.oecd.org/document/44/0,2340,en_33873108_33873822_26323820_1_1_1_1,00.html. Letöltés ideje: 2005. május 20.
- OECD Tax Database (2005): OECD honlapja: [http://www.oecd.org / Centre for Tax Policy and Administration / Tax Policy Analysis / OECD Tax Database](http://www.oecd.org/Centre%20for%20Tax%20Policy%20and%20Administration/Tax%20Policy%20Analysis/OECD%20Tax%20Database). Letöltés ideje: 2005. május 22., szeptember 23.
- Ohmae, K. (1995): *The End of the Nation State: the Rise of Regional Economies*. HarperCollins, London.
- Rhodes, M. (2000): *Globalization, Welfare States and Employment: Is There a European „Third Way“?* In: Borneo, N. (szerk.): *Unemployment in the New Europe*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Rodrik, D. (1998): *Why Do More Open Economies Have Bigger Government?* Journal of Political Economy, 106. évf. 5. sz., 997–1032.
- Scharpf, F. W. (2000): *The Viability of Advanced Welfare States in the International Economy, Vulnerabilities and Options*. Journal of European Public Policy, 7. sz., 190–228.
- Scholte, J. A. (1997): *Global Capitalism and the State*. International Affairs, 73. évf. 3. sz., 427–452.
- Semjén András (1999): *A svéd jóléti rendszer átalakulása*. Közgazdasági Szemle, 46. évf., április, 326–345.
- Simon György, ifj. (2001): *A svéd modell és az európai integráció*. Külgazdaság, 45. évf., július-augusztus, 83–99.
- Statistics Sweden (2005): Statistics Sweden honlapja: <http://www.scb.se>. Letöltés ideje: 2005. szeptember 24.
- Swank, D. (1998): *Global Capital, Democracy and the Welfare State*. Political Economy of European Integration Working Paper, 1.66.
- Szabó Katalin (2000): *A jóléti államtól az esélyteremtő államig*. In: Bara Zoltán – Szabó Katalin (szerk.): *Gazdasági rendszerek, országok, intézmények*. Aula Kiadó, Budapest, 209–242.
- Szamuely László (2002): *A globalizáció és a kapitalizmus két alapmodellje I*. Kritika, május, letöltve: SzocHáló – Társadalomtudomány On-line, <http://www.szochalo.hu/> 2005. április 26.
- Szamuely László (2004): *A „haldokló” jóléti állam az 1990-es években*. Közgazdasági Szemle, 51. évf., október, 948–69.
- Szemlér Tamás (2003): *Franciaország gazdasági helyzete és a francia gazdaságpolitika előtt álló kihívások*. Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet Műhelytanulmányok, 48. sz., szeptember
- Szentes Tamás (2002): *A globalizációs folyamat kedvező és kedvezőtlen hatásai (Bevezető megjegyzések a Globalizáció és a civilizációk című tudományos ülészakhoz)*. Magyar Tudomány, 6. sz., 708–718.
- The Economist (2001): *Globalization and Its Critic – A Survey of Globalization*. Szeptember 29.
- Titmuss, R. (1958): *Essays on the Welfare State*. Allen and Unwin, London.
- Tversky, A. – Kahneman, D. (1991): *Loss Aversion in Riskless Choise: A Reference-Dependent Model*. The Quarterly Journal of Economics, 106. évf. 4. sz., november, 1039–1061.
- Weiss, L. (ed.) (2003): *States in the Global Economy – Bringing Domestic Institutions Back In*. Cambridge University Press, Cambridge.
- World Tax Database honlapja: <http://www.bus.umich.edu/OTPR/otpr/introduction.htm>. Letöltés ideje: 2005. május 21., szeptember 23.